

В. Татищев не був ревним віруючим, але дивився на християнство як на явище корисне для зміцнення держави, розвитку суспільних інституцій і культури, позитивно оцінюючи охрещення Русі Володимиром [5, с. 215–232].

Лишається хіба що припустити, що ідея створити фальшивку під назвою «літопис Іоакима» виникла у якогось розчарованого у православ'ї переписника давніх текстів, або заїжджого іновірця. Але при цьому маємо врахувати, що цей автор не лише мав добре знати літописання, але й низку іноземних джерел, зокрема працю Титмара Мерзебурського, де маємо згадку під 1018 роком про церкву Софії у Києві, вочевидь дерев'яну, оскільки йдеться про її загибель у пожежі (ІЛ говорить про побудову дерев'яної Софії Ольгою). Він мав знати також скандинавські саги, де згадується дружина Володимира Аллогія, на якій він був одружений будучи ще новгородським князем (в ІЛ перша дружина Володимира зветься Олова і лише другою є Рогніда). Однаково добре він мав знати пізні літописні твори, де, зокрема, Олега названо дядьком Ігоря, а Ольгу «онукою Гостомисловою» [3, с. 146, 150; 7, с. 180]. Загадковий автор мав передбачити, що першого польського короля точніше буде назвати саме Мещ (Мещ?), а не Мечислав, як у істориків XV–XVIII ст., зокрема й у В. Татищева, адже «Мещко» (Mesco, Mysco), як було встановлено лише у XIX ст., є зменшувальною формою від *Mьstislavъ (польською M(e)sław) [8, с. 288]. Прозорливий фальсифікатор мав якимось чином знати, що перших християнських вчителів Русь дійсно прийняла не з Греції, а з Болгарії, як це було показано в ряді історичних досліджень [10, с. 147–150; 9, с. 154–169] і як підтверджують археологічні розкопки [6, с. 210–211]. Враховано було ним і ту деталь, що ранній зразок літописання не повинен був мати річних дат*.

Навіть погодившись, що всі ці дані заповзятій фальшувальник XVIII ст. зібрав по крупицях, частково передбачив, частково вгадав, лишається ще низка обставин, яких жоден із найначитаніших вчених тих часів не міг знати, адже вони стали відомі лише завдяки новішим дослідженням.

Археологічно виявлені сліди пожежі у Новгороді, що відбулася у той самий рік і у тому самому місці, на які вказує ІЛ [14, с. 54–55]. На давніх кордонах Болгарії виявлені лінії засічених укріплень IX–X ст., що можуть бути зіставлені з «довгою стіною», яку ІЛ згадує у зв'язку з загибеллю Святославова війська на Дунаї [8, с. 289]. Встановлено, що первинний Новгород (= «Рюриково городище») у IX ст.

виник біля узбережжя оз. Ільмень, лише біля 930-х років змістившись нижче по течії р. Волхов [11, с. 147–151] – і саме «ко Ільмену в Новый град великий» переселяється Рюрик, згідно з ІЛ. До цього можна додати невідоме науці XVIII ст. свідчення арабських авторів про місто *Слава* (*Салав*), як про столицю «найвіддаленішої» частини Русі, що поза сумнівом, може бути зіставлено з «Великим градом Славенском» ІЛ, з літописання невідомим [8, с. 290].

Усе сказане дозволяє визнати, що основна частина «літопису Іоакима», хоч і не є аутентичним давньоруським текстом (до В. Татищева дійшла лише дуже пізня і, вочевидь, не досконала копія), але структурно і сюжетно сягає справжньої пам'ятки доби Давньої Русі, створеної, скоріше за все, дійсно біля початку XI ст. [1, с. 8–10, 32]. Виходячи з характеру і чіткої ідеологічної спрямованості цієї пам'ятки, її правильніше буде визначити не як літопис (літописний фрагмент), а як, хоча і вельми суб'єктивну, але засновану на справжніх подіях повість про хрещення Русі.

1. Азбелев С. Н. Устная история в памятниках Новгорода и Новгородской земли / С. Н. Азбелев. – СПб.: «Дмитрий Буланин», 2007. – 296 с.
2. Алексеев В. Фольклорный первоисточник Новгородской традиции XVII века / В. Алексеев // Проблемы источниковедения и политической истории. Сборник статей. – М., 1995. – С. 26–38.
3. Гиляров Ф. Предания русской начальной летописи. / Ф. Гиляров. – М.: Типография «Современных известий», 1878. – 325 с. (Приложение)
4. Гольдберг А. Л. Легендарная повесть XVII века о древнейшей истории Руси / А. Л. Гольдберг // Вспомогательные исторические дисциплины. – Л., 1982. – Вып. XIII. – С. 50–62.
5. Добрушкин Е. М. К вопросу о происхождении сообщений «Истории Российской» В. Н. Татищева / Е. М. Добрушкин // Исторические записки. – 1976. – Т. 97. – С. 200–236.
6. Івакін Г. Ю. Перші підсумки вивчення Десятинної церкви у 2005–2007 роках / Івакін Г. Ю., Іоаннісія О. М. // Дньєслово. Збірка праць на пошану дійсного члена НАН України П. П. Толочка. – К., 2008. – С. 191–213.
7. Конча С. В. Чи існує Іоакимів літопис? / С. В. Конча // Український історичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 171–184.
8. Конча С. В. Сім аргументів на користь достовірності «Іоакимова літопису» / Конча Сергій // Український історичний збірник. – К., 2009. – Вип. 12. – С. 284–293.
9. «Крещение Руси» в трудах русских и советских историков. – М.: «Мысль», 1988. – 336 с.
10. Лавровский П. А. Исследование о летописи Якимовской / П. А. Лавровский // Учёные записки второго отделения Императорской Академии наук. – СПб., 1856. – Кн. 2. – Вып. 1. – С. 77–160.
11. Носов Е. Н. Новгородское (Рюриково) городище / Носов Е. Н. – Л.: Наука ЛО, 1990. – 214 с.
12. Татищев В. Н. История российская / В. Н. Татищев. – М. – Л.: Наука, 1962. – Т. 1. – 500 с. (Перше вид.: СПб., 1769).
13. Толочко А. П. «История Российской» Василия Татищева: источники и известия / Алексей Толочко. – М.: Новое литературное обозрение; К.: Критика, 2005. – 544 с. (Historia Rossica; Т. 52)
14. Янин В. Л. Летописные рассказы о крещении новгородцев (о возможном источнике Иоакимовской летописи) / В. Л. Янин // Русский город. Исследования и материалы. – М., 1984. – Вып. 7. – С. 40–56.

Олександр Музичко

Одеська українська театральна студія та інститут імені М. Кропивницького (1919–1924 роки)

У статті здебільшого на основі листування та спогадів Володимира та Наталі Лазурських висвітлено діяльність першого в Одесі українського театрального державного навчального закладу.

In the article the activity of the first Ukrainian theatrical state school in Odessa is investigated mostly after the letters and memoirs of the professor Volodymyr Lazursky and Natalya Lazurska.

В умовах бездержавності України український театр був маркером ідентичності, елементом не лише культури, але й суспільно-політичного простору українців. Одним з проявів вітальності української культури була діяльність

Одеської Української театральної студії, а згодом інституту ім. М. Кропивницького. На цей час єдиним докладним джерелом про цю студію є спогади одного з її випускників Володимира Мошинського, що є базовими в сучасних

* Цей надзвичайний професіоналізм автора ІЛ підвів О. Толочка до висновку, що автором цим не міг бути ніхто інший, як сам В. Татищев [13, с. 220, 241]. З цим можна в принципі погодитись, проте додавши: або ж ІЛ – це справжній текст XI ст.

дослідженнях [4]. У середині 1990-х р. одеський краєзнавець Т. Максим'юк виявив та опублікував перші актові документи про діяльність цього закладу [16]. У цій статті розвиток студії висвітлено шляхом порівняльного аналізу відомих джерел з маловідомими нарративними та епістолярними матеріалами професора Володимира Федоровича Лазурського (1869–1947) та його дружини Наталії Михайлівни (1880–1959), що зберігаються у рукописній колекції Музею театрального, музичного та кіномистецтва України у Києві.

Згідно В. Мошинському, у серпні 1918 р. був оголошений набір до студії та проведені іспити. Директор студії, професор та проректор Новоросійського університету (НУ) В. Лазурський підніс її на рівень університетського факультету театрального мистецтва з дворічним курсом навчання у складі драматичного та оперного відділів. Виклади відбувалися регулярно щодня, крім неділі, від четвертої години вечора до 22, а іноді і до дванадцятої ночі. Для студентів драматичного відділу В. Лазурський викладав українську літературу. Обравши за основу підручник С. Єфремова, він викладав значно ширше і тому цікавіше. В. Мошинський згадував, що найбільше уваги професор приділяв українській літературі нового часу починаючи від І. Котляревського. Услід за М. Грушевським та С. Єфремовим, В. Лазурський підкреслював внесок письменників та поетів у розвиток української національної свідомості. Особливу увагу він звертав на постать Б. Грінченка [18, с. 1252–1254]. Не менш цікавими, оригінальними та фаховими були заняття Л. Ковальчука з української мови, історії України М. Слабченка, Горського (режисура), Чернявського (гримування), Казіміра (балет).

Парадоксально, але спогади В. Мошинського є єдиною згадкою про діяльність студії до середини 1919 р. «Підозріло» мовчать про студію актові джерела та українські газети 1918 р., що не пропускали й менш значимих подій з українського культурного життя. Показово й те, що В. Мошинський у розмитих рисах описав генезу студії. Ці лакуни провокують до припущення про те, що у свідомості мемуариста відбувся зсув в часі і насправді заклад виник лише у середині 1919 р., про що й писали М. Слабченко та В. Лазурський, загалом не схильні до замовчування своєї діяльності до встановлення влади більшовиків. Опублікований у додатку лист М. Слабченка також чітко вказує на заснування Театральної школи, а не на її реформування або відновлення. Незрозуміло й те, чому такі активні театралки як Г. Боровик та Н. Лазурська поступили до студії лише у 1919 р. і завершили навчання 25 травня 1921 р. про що свідчать їхні атестати [16; 21, арк. 1]. Головним свідченням на користь хронологічної достовірності спогадів В. Мошинського є його опис розподілу викладацьких функцій викладачів, що не співпадають зі спогадами В. Лазурського та актовими матеріалами, що виявив Т. Максим'юк, і можуть бути віднесені лише до гіпотетичного попереднього періоду існування студії. Остаточного крапку у цих сумнівах/роздумах можуть поставити нововиявлені, бажано актові, джерела 1918 – початку 1919 р.

В будь-якому разі у принципово важливу фазу свого розвитку театральна освіта в Одесі увійшла у середині 1919–1924 р., що більш виразно відбито у джерелах. В автобіографії роль одноосібного промотора справи заснування Української театральної студії та Фребелівського вчительського інституту у 1919 р. собі відводив М. Слабченко. Він згадував, що діяв за дорученням Національного комісаріату на чолі з партією боротьбістів. «Поставлено

інститути було зразково і з них вийшло чимало корисних робітників школи й клубів», – висловлював впевнену самооцінку історик [17, с. 31]. Безумовно, велику роль у заснуванні студії слід відвести також боротьбісту А. Миколою та В. Лазурському.

Поява нефахового театрала В. Лазурського на відповідальній посаді директора першого одеського українського спеціального театрального навчального закладу виглядала цілком логічно з огляду на його попередню біографію. Уродженець Центральної України, випускник Московського університету, невдовзі після переїзду до Одеси став членом місцевої «Просвіти». Зокрема, на засіданнях «Просвіти» зміцніли почуття В. Лазурського до іншого члена цього товариства, Н. Богомолець, яка й стала його дружиною. Дружина мала вирішальне значення у «втягванні» вченого до українського театрального процесу, адже, за її визнанням, вона жила театром з п'ятирічного віку [28, арк. 1]. Від 1890-х р. Наталя була улюбленою подругою М. Заньковецької, часто з нею листувалася. Гостем в родині Богомолець був Марко Кропивницький, який прихильно поставився до захопленої українським театром та мрією про акторську кар'єру Наталі [14]. Вона також спілкувалась з М. Садовським, О. Сусловим, П. Карпенко та О. Саксаганським. Н. Лазурська декілька разів грала у складі української трупи у виставах разом з М. Заньковецькою (роль Дарини у «Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці», Марусі – у «Лимерівні», Катрі – у «Не так сталося, як жадалося») [15]. З аматоркою репетирувала сама М. Заньковецька. І хоча Н. Лазурська фігурувала в афішах лише під псевдо «Лихачевська», їй було приємно, що в газеті «Одесский листок» відзначили теплоту та щирість її гри. На шпальтах одеських газет до 1917 р. з'явилась низка статей Лазурських про М. Заньковецьку та український театр загалом [13; 10]. Особливо багато на цю тему (приблизно 30 статей) опублікувала Н. Лазурська в «Одесском листке», зокрема, під псевдонимом «Невидимка». Вона не лише оспівувала талант українських акторів, але й докоряла українцям за інертність у відстоюванні інтересів рідної культури [7]. У 1911–1916 р. Лазурські належали до найпомітніших членів Одеського бібліографічного товариства при НУ. У доповідях та статтях В. Лазурський, зокрема, замислювався на перспективах розвитку українського театру: «сделает ли малорусский театр шаг вперед в своем оригинальном развитии, или все его развитие будет состоять в том, чтобы он, расширяясь, понес старый репертуар от интеллигентных верхов к малорусскому деревенскому народу предсказать нелегко» [12, с. 330]. У 1916 р. комісія з присудження премій І. Вучини при історико-філологічному факультеті НУ, зокрема, у складі В. Лазурського, вирішила допускати до конкурсу п'єси, написані українською мовою [26]. Квартиру Лазурських часто відвідували українські митці під час гастролів української трупи Мар'яненка в Одесі у жовтні 1915 – лютому 1916 р.

Перший досвід організації театральної справи Лазурські отримали у 1917 р., коли влітку вони заснували у Козельці артистичне товариство імені М. Заньковецької та 30 листопада Українське художнє товариство ім. М. Заньковецької в Одесі [29, с. 59; 25; 5, арк. 32]. Останнє було зареєстровано в Одеському окружному суді лише 20 березня 1918 р. як організація, що мала на меті розвиток та популяризацію українського мистецтва у всіх його видах. Почесним членом одеського товариства обрали М. Заньковецьку. За статутом товариство могло ділитися на літературну, драматичну, музичну та живописну секції. Голов-

ною формою роботи товариства у скрутних матеріальних умовах була організація публічних зібрань. До кінця квітня 1918 р. було організовано дві вечірки: на честь ювілею М. Заньковецької в приміщенні одеської міської художньої школи та роковин Т. Шевченка – у консерваторії та взяло участь у загальноукраїнському святі одеської громади на честь Т. Шевченка. Свого власного приміщення товариство не мало. На одному з засідань В. Лазурський висвітлив історію українського театру. У травні 1918 р. товариство організувало «Вечір поезії Олесея». Н. Лазурська згадувала, що з ініціативи однієї з членів одеського товариства О. М. Ганцової українські народні вистави відбувались у селі Сичавка у 30 верстах від Одеси. Одеське товариство надсилало до села драматургічні твори. У діяльності товариства брали участь українські артисти Вачинський та П. Васильківський [1].

Наприкінці березня 1918 року Н. Лазурська повідомляла М. Заньковецьку про прагнення товариства створити школу її імені, на кшталт Музично-драматичної школи ім. М. В. Лисенка, що діяла у Києві з 1904 р. Одеські українські театри намагались розшукати «капіталістів» для фінансування своєї мрії. Н. Лазурська обіцяла своїй подрузі, що вона та її однодумці вложать у справу заснування театральної школи всю свою душу [24, арк. 1]. В одній з українських одеських газет Н. Лазурська опублікувала велику статтю з обґрунтуванням необхідності заснування театральної школи в Одесі крізь призму естетичних та національних мотивів. На її думку, мистецтво ошляхетнює, надихає життя, «в епоху политической борьбы народов те, кто так или иначе соприкасается с искусством должны с особой бережливостью хранить его в непосредственной чистоте... мы, украинцы, считаем своей обязанностью воплотить мечту М. Заньковецкой». Передбачаючи значні перешкоди, авторка закликала українців бути сильними духом, енергійними та бадьорими. На її думку, головною причиною успіху українського театру є його народність, яка компенсує брак інтелігентності більшості акторів та слабкий репертуар [9]. Турботу Н. Лазурської про український театр як один з основних проявів української культури поділяли й інші українські діячі, але деякі з них розуміли прогрес як радикальний розрив з минулим, а не розвиток на основі минулого. М. Кравець зазначав, що театрально мистецтво «починає прискорювати свій розвиток і настав час, коли треба порвати зі старими традиціями українського театру і ступити на новий шлях утворення українського театру в західно-європейському дусі» [6].

Під час візиту до Одеси наприкінці жовтня 1918 року члена Київської Театральної Ради Дмитра Володимировича Антоновича (восени 1918 року за його сприяння Рада Міністрів Української Держави заснувала у Києві Державний Драматичний театр) одесити заручились його обіцянку отримати субсидію від держави в разі відкриття школи [22, арк. 1]. Отже, школа ще не розгорнула своєї діяльності в цей час. Попри резонансні гастролі восени 1918 р. в Одесі «Молодого тетару» Леся Курбаса матеріальне підґрунтя одеського українського руху було ослабким для створення потужних місцевих театральних закладів. 4 серпня 1918 р. самоліквідувалося за браком коштів товариство на вірі «Одеський Український театр» [3].

Більш докладно історія студії впливає з опублікованих у додатку спогадів В. Лазурського. Попри те, що цей текст є менш яскравим та докладним, ніж опис В. Мошинського, він подає низку важливих доповнень до історії за-

кладу. В. Лазурський чітко фіксує дату перейменування студії на інститут імені М. Кропивницького – літо 1920 р., останнього директора студії – Г. Горського (раніше ним вважався М. Слабченко), згадує повні ініціали деяких діячів, які в інших джерелах наведені без ініціалів, або з одним ініціалом (Горський, Бачинський та ін.), що полегшує подальші пошуки даних про цих осіб. Цінними є згадки про побутові деталі діяльності студії (стосунки чоловіків та жінок, різниця між ними у рівні освіти), репертуар (постановка китайських танців, творів М. Гоголя, перекладацьку роботу М. Слабченка та Н. Лазурської), коло випускників.

Деякі повідомлення В. Лазурського не уточнюють, а загострюють питання про назву закладу та кінцеву дату його існування. В. Лазурський послідовно виправив у назві студії слово «театральна» на «драматична», хоч в інших джерелах фігурує виключно поняття «театральна». Імовірно, професор прагнув відобразити реальний стан справ у студії, де пануюче місце належало саме театральному відділенню. Згідно вказаному Т. Максим'юком поважному джерелу, студія у 1923 р. була перетворена на театральний технікум. Проте, згідно В. Лазурському, студія була ліквідована 1924 р. Цілком можливо, що запланована на початок 1923 р. ліквідація за певних організаційних причин розтягнулася до 1924 р.

У листі до М. Заньковецької В. Лазурський уточнив, що на посаді директора він пробув близько 8 місяців (тобто серпень 1919 – березень-квітень 1920 р.). Ця згадка дозволяє точніше датувати початок директорства М. Слабченка. Відомі до цього документи фіксували його директорство лише з лютого 1921 р. Професор згадав, що його дружина також була повністю занурена у діяльність студії та зробив висновок, що «опыт с театральной студией для украинцев, который продолжался в Одессе около года, показал, что это дело может пойти, если его хорошо обставит». Він повідомляв, що зараз (імовірно, лист було написано навесні 1920 р.) радянська влада розробляє проект 5 народних драматичних студій з українським відділенням, і він бере участь у розробці відповідних документів [23, арк. 1–2]. Ці повідомлення доповнила Н. Лазурська, зазначивши, що «у студії і театрі було вкладено багато любові і справжнього почуття до мистецтва» [19, арк. 1].

В. Лазурський висував в якості причини закриття студії, а згодом Українського театру брак коштів, але іноді він згадував і про більш суб'єктивні причини, що корінилися у природі нової влади. У листі до московського приятеля він писав у травні 1921 р.: «если коммунистические власти везде по Украине повесили портреты Шевченко вместе с портретами К. Маркса, то почему же они воспретили Одесской украинской театральной студии поставить на сцене мистерию Шевченка «Великий Лъох»? Очевидно Шевченко и Карл Маркс не одно и то же» [27, арк. 10]. Своє розчарування зигзагами національної політики більшовиків висловлювала й Н. Лазурська, яка була змушена після закриття українського театру грати у російському театрі Сибірякова: «как-то грустно и больно, что при всем моем страстном желании отдаться родной сцене пришлось идти “в чужие люди”» [20, арк. 1].

Ці думки корелюються зі спогадами М. Слабченка, який суперечив сам собі, коли спочатку писав, що у 1923 році відмовився від директорства в театральному інституті, але трохи далі вже різко зазначав, що його роботу у Фребелівському та Театральному інститутах «було значна перервано завдяки самодурству радянських спец-

службовців: мене було мобілізовано по польовому контролю... В Театрального інституту, що мав вивести український театр на новий шлях, відбирали один будинок за другим і в ГубОНО ставились до нього як до танцюльки» [17, с. 31, 33].

В. Лазурський теж виступав проти зведення українського театру до малоросійщини, прагнучи спрямувати розвиток української культури на шлях наслідування кращих зразків світової культури, модернізації, постійного самовдосконалення. У 1921 р. він закликав: «на допомошку українській сцені, хто чем може! Пусть украинцы помнят, что на их глазах вызревает дело нашей национальной культуры. Трудовой народ не должен отвернуться» [11].

Отже, попри деякі невирішені питання щодо діяльності Української театральної студії та інституту ім. М. Кропивницького в Одесі, виглядає безсумнівним висновок, що ці установи були помітним проявом українського національно-культурного потенціалу у причорноморському місті та водночас чинником його подальшого зміцнення. Театральний рух виявився чи не унікальним прикладом єднання українських діячів різної політичної орієнтації, продемонстрував вражаючу тяглість та стійкість. Водночас, досвід діяльності студії та інституту яскраво засвідчив, що пануючі режими визнавали діяльність українських культурних закладів лише до того часу, поки вони не прагнули вийти поза межі малоросійської провінційності. Завдання національного єднання, подолання провінційності залишаються гостро актуальними для українського мистецтва та загалом культури досьогодні.

Додатки*

№ 1

Лист М. Слабченка до В. Лазурського

31.V. 1919

Високоповажаний Пане Професор!

Дуже прошу Вас не відказатися прибути завтра о 5 год. по новому на Гречеську 12 в помешканні Укр. Секретаріату на засідання Педагог. Ради Укр. Театр. Школи**. Вас запрошено jako преподавателя, а потім того – й се вирішено виставлено Вашу кандидатуру** на Директора Школи**. Прохаю вибачення за турботу.

За правд. пош. М. Слабченко

Відділ рукописних фондів Інституту української літератури ім. Т. Шевченка (Київ). – Ф. 183. – Оп. 1. – Спр. 398. – Арк. 1–1 зв.

№ 2

Перша українська театральна*** студія в Одесі

Одещина завжди приймала жваву участь в розвитку українського театру, але тільки після революції було засновано в Одесі першу українську театральну**** драматичну та хорову студію і постійний український театр.

В літку 1919 року, коли влада в Одесі була в руках більшовиків, і на чолі наробраза стояв А. Миколіук¹, було вирішено відкрити українську драматичну студію в помешканні бувшої гімназії Ковальчука², на розі Херсонської Софіївської та Торгової вулиць³. Завідувачем адміністративною частиною було запрохано

проф. Лазурського, а театральну частину було доручено організувати артисту Г. Горському⁴. За іспитом на перший курс було прийнято до 120 чоловік, серед яких хлопці майже виключно були з робітників, були мало освічених, а більшість дівчат навпаки мала середню, а де які й вищу освіту. Відношення Ставились вони один до других було одного дуже добре, ві більш освічені жінки охоче допомагали менш освіченим чоловікам.

Розподіл предметів між викладачами був такий: дикція – Суслов⁵, виразне читання – Горський, декламація – Ковальчук, потім Гародиська, мімодрама – Ценін⁶, театральний репертуар – Горський, грим – Черневський, танці та пластика – Казіміров⁷, історія української літератури – К. Бачинський, історія українського театру – проф. Волков⁸, мистецтво актора – проф. Слабченко. Організацію хору було доручено Д. Коханському.

Цю справу пізніше було скасовали, бо за браком коштів українська Студія не могла поставити практику й теорію співів та музики так на таку височень, як це було поставлено в одеській державній консерваторії.

Склад слухачів був гарний, і за першу половину навчального року можна було показати громадянству наслідки роботи студії. В селянському будинку, на користь українських установ, зробили виставу. Грала «На перші гулі» Васильченка за режисурою Горського; а потім Казіміров поставив танці класичні й китайські – комічні, а потім декламували. Вистава пройшла вдало. На різдво досить добре пройшов «Назар Стодоля» Шевченка, за режисурою Горського, в українській школі.

Коли в жовтні 1919 року до Одеси прийшли добровільці, була небезпека, що без офіційної підтримки українська студія загине, але заняття продовжувались майже без перерви⁹. Під кінець січня 1920 року більшовики знову заняли Одесу. З цього часу В літку цього року Студію було реорганізовано, і вона під назвою «Інституту імені Кропивницького», існувала як державна вища школа, до 1924 р. Ректором інституту був з початку проф. М. Слабченко, а потім артист Г. Горський. З'явилися молоді лектори з молодого українського театру – Гародиська¹⁰ та Васілев¹¹. Це надало інституту нового, свіжого повітря. На шевченковому святі дуже гарно пройшов «Іван Гус» на зразок Київської постановки Курбаса. На перехідні іспити готували, за режисурою Городиської, окремі дії з Зудермана, – «Огні Іванової ночі», Лесі Українки – «У пуці», Гоголя – «Ревизор» (друга дія). Інститут придбав дуже цінних лекторів з російських акторів – Адашева¹² для мімодрами, Гартінга-Татіщева¹³ для режисури. Танці було відмінено і запрошено Крафт на ритмічну гімнастику⁺. Де який час репертуар вів артист Мурський¹⁴. Студенти з великим захопленням розучували під його керівництвом «Вишневий сад» Чехова та «Панну Мару» Винниченка. За браком репертуару, самі брались за переклади. Так М. Слабченко переклав «Владу темряви» Толстого¹⁵, а Н. Лазурська переклала «Вишневий сад» та «Лебедину пісню» – Чехова, «Діти Ванюшина» Найдьонова, «Благодатну надію» Гайерманса.

На перший випускний іспит, за режисурою Городиської та Горського, було поставлено «Співочі товариства» Винниченка (перша дія), «Молода кров» Винниченка (перша дія), «Осінь» Олеса, «Благодатна надія» Гайерманса (четверта дія). Грала з великим захопленням. В трагічних місцях жінки обливались справжніми сльозами. Дуже весело пройшли «Співочі товариства». Велика аудиторія гаряче вітала молодих артистів. Говорили, що цю виставу, порівнюючи з другими випускними виставами театральних шкіл, треба визнати надзвичайно вдалою.

Ще За короткий час до цього першого випуску, який, що тримав іспит весною 1921 року, в склад лекторів Інституту вийшов режисер Г. Главацький, який почав ставити зі студентами «Владу темряви» Толстого. На випускному іспиті його постановка не була,

* Особливості стилістики та орфографії оригіналів документів збережено.

** Підкреслення синім олівцем в оригіналі

*** В оригіналі закреслено та зверху написано – драматична.

**** Тут і далі нами підкреслено слова та словосполучення, закреслені В. Лазурським.

+ До історії українського театру додали ще історію античного театру – проф. Мандес, та історію західньо-європейського (особливо Шекспірового) театру – проф. Лазурський [прим. Лазурського – О.М.].

бо він її не вважав ще закінченою, але він бачив значні сили першого випуску українського театрального інституту і гадав, що з нього можна організувати український театр-студію, який піде шляхом нового мистецтва. Разом з К. О. Бачинським, що був тоді комендантом Селянського Будинку, в театральному приміщенні на Торговій Грецькій вулиці, почали працювати без грошей, але з великими надіями. В наш мій плян не входить розповідати зараз про цю надзвичайно цікаву з художнього боку театральну спробу Главацького¹⁶ та Бачинського, на чолі з Яворським. Ця спроба провадилась за тяжкі часи голоду в Одесі (1921–1922 рр.). Від тифу помер Бачинський. Молоде, свіже й талановите діло замерло. З тих, що приймали в ньому жваву участь, вийшли на сцену як професійні актори, або працюють по клубах: М. Богданов, Н. Бублай, Г. Боровик¹⁷, М. Жаданівський, Н. Іващенко, Н. Лазурська, Н. Лисицька, В. Тищенко, П. Шамрай та інші. Вони всі з великою любов'ю і подякою згадують і першу на Одесі українську студію театральну школу і особливо театр-студію Главацького та Бачинського. При нагоді можна буде докладніше розповісти про театр-студію, що був в Одесі першою українською державною установою.

В. Лазурський

Музей театрального, музичного та кіномистецтва України. – Інв. № Д–1020. – 2 арк.

Коментарі

1. Миколук Аркадій Полікарпович (1890–1938) – діяч Української партії лівих соціалістів-революціонерів (боротьбистів) та КП(б)У. Провідний радянський функціонер у сфері освіти в Одесі та Одещині у 1920-х р. Розстріляний. Про те, що А. Миколук протегував Студії було відомо й В. Мошинському.
2. Ковальчук Лев (Леонтій) Полікарпович (1875–1938) – одеський український громадський діяч та педагог. Розстріляний.
3. Приватна гімназія та квартира Л. Ковальчука знаходилися за адресою: вулиця Софіївська 22. Тут був один з найважливіших центрів одеського українського суспільно-політичного життя за доби Української революції 1917–1920 р.
4. За даними В. Мошинського, Горський був старим режисером побутового театру, консерватором у мистецтві, у 1920 р. був призначений режисером етнографічно-побутового репертуару Одеського Українського Державного театру ім. Т. Г. Шевченка.
5. Суслов (Резніков) Онисим Зіновійович (1857–1929) – український драматург, актор, режисер та антрепренер школи М. Кропивницького. У 1918–1929 р. керував селянськими пересувними театрами та заводськими гуртками, знімався у кіно.
6. Ценін Сергій Сергійович (1884–1964) – актор та режисер. У 1917–1918 – актор та режисер Київської кіностудії «Світотінь». У 1919–1922 – режисер Одеської кіносекції Політвідділу 4-ї дивізії в Кінокомітеті. У 1919–1960 р. один з провідних акторів Московського камерного театру Таїрова та Московського драматичного театру імені О. С. Пушкіна. Заслужений артист РСФСР.
7. У В. Мошинського «балетмейстер Казімір, що мав свою балетну школу в Одесі».
8. Волков Роман Михайлович (1885–1959) – літературознавець та мовознавець, ректор Одеського інституту народної освіти у 1920-х р. Професор Одеського, Львівського та Чернівецького університетів.
9. Бажання врятувати студію разом з різким несприйняттям більшовизму, можливо умотивувало В. Лазурського на неординарний для українського діяча крок: восени 1919 р. він завідував лекційним відділом Одеського відділення пропаганди Добровольчої армії. Водночас, М. Слабченко був змушений усунути від діяльності в студії, переходячи від добровольців.

10. За даними В. Мошинського, її звали Ольга.

11. Васильєв Валерій Михайлович (1893 – ?) – режисер; почав театральну діяльність у 1914–1916 р. в театрі М. Садовського у Києві, один з організаторів «Молодого Театру»; пізніше був актором і режисером у «Березолі», Театрі ім. Франка та в ін. театрах України.

12. Адашев Олександр Іванович (справжнє прізвище Платонов) (1871–1934) – актор Московського художнього театру. У 1923–1927 р. викладав у театральній школі Київського російського драматичного театру.

13. Татищев (Гартінг) Володимир Костянтинович (1874–1934) – режисер, художник, актор, заслужений артист РСФСР, випускник драматичної студії в Одесі (1906). У 1910 р. – художник-декоратор та режисер у московських театрах. У 1920–1924 – художній керівник Одеського театру «Красный факел». Надалі працював у театрах Москви, Баку, Краснодару, Свердловську.

14. Мурський (Мульман) Олександр Олександрович – артист Московського Малого театру.

15. Відлунням цих толстовознавчих студій історика була його стаття «Невідоме про Л. Толстого» у Записках Одеського наукового при ВУАН товариства. Соц.-істор. секція. – Одеса, 1929. – Ч. 2. – С. 35–38.

16. Гловацький Гавриїл Володимирович (1866–1939) – актор та режисер. Заслужений артист РСФСР. До 1917 р. працював у театрах Москви та С.-Петербургу. Після революції організував в Одесі театри «Красный моряк» та «Мороборона». У 1930-х р. працював у театрах Якутії та Далекого Сходу.

17. Боровик Галина (1896–1988) – донька відомого одеського українського суспільно-політичного діяча Віталія Боровика.

1. *Васильківський П.* Українська театральна школа в Одесі // Вільне життя (ВЖ). – 1918. – 24 квітня. – С. 3. 2. *ВЖ.* – 1918. – 11 травня. – С. 3. 3. *ВЖ.* – 1918. – 6 серпня. – С. 4. 4. *Вінцовський Т.* Доля одного одеського просвітянина (Лев Полікарпович Ковальчук) // Краєзнавство. – 2009. – № 3–4. – С. 241–252. 5. Державний архів Одеської області, ф. 153, оп. 1, спр. 7, 44 арк. 6. *Кравець М.* Наше мистецтво // ВЖ. – 1918. – 8 серпня. – С. 2. 7. *Лазурська Н.* «Синяя птица» // Одесский листок (ОЛ). – 1916. – 28 октября. – С. 3. 8. *Лазурська Н.* Народный театр // Одесская мысль. – 1918. – 21 июля. – С. 2. 9. *Лазурська Н.* Украинская театральная школа в Одессе // Молодая Украина. – 1918. – 5 июня. – С. 2. 10. *Лазурська Н.* К юбилею М. Заньковецкой // Южная мысль. – 1912. – 2 февраля. – С. 3. 11. *Лазурський В.* Будущность украинского театра // Станок. – 1921. – 30 декабря. – С. 4. 12. *Лазурський В.* Рец на: Комаров М. До Української драматургії. – О., 1912 // Известия Одесского Библиографического общества при НУ. – В. 7. – 1912. – С. 329–330. 13. *Лазурський В.* Школа М. К. Заньковецкой // ОЛ. – 1916. – 5 сентября. – С. 3. 14. *Лазурська Н.* З моїх зустрічей // Спогади про Марка Кропивницького. – К.: Мистецтво, 1990. – С. 133–136. 15. *Лазурська Н.* Творець народного театру // Вінок спогадів про М. К. Заньковецьку. – К.: Мистецтво, 1950. – С. 162–173. 16. *Максим'юк Т. М. Є.* Слабченко та одеський театральний інститут ім. М. Л. Кропивницького // Академік М. Є. Слабченко (наукова спадщина і життєвий шлях). 36 статей. – Одеса: МП «Гермес», 1995. – С. 99–104. 17. Михайло Слабченко в епістолярній та мемуарній спадщині (1882–1952) / Упор. В. Заруба. – Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2004. – 348 с. 18. *Мошинський В.* Український державний театр ім. Т. Шевченка в Одесі і театральна студія ім. М. Кропивницького // Визвольний шлях. – 1966. – Кн. 11. – С. 1247–1262. 19. Музей театрального, музичного та кіномистецтва України (МТМКУ). – Інв. № Д–2713. – 2 арк. 20. МТМКУ, Інв. № Д–6410. – 3 арк. 21. МТМКУ. – Інв. № Д–7370. – 1 арк. 22. МТМКУ. – Інв. № Д–6932. – 1 арк. 23. МТМКУ. – Інв. № Д–6919. – 2 арк. 24. МТМКУ. – Інв. № Д–6928. – 1 арк. 25. Невидимка. Вільний український театр // ОЛ. – 1917. – 1 октября. – С. 3. 26. Новые правила премии Вучины // ОЛ. – 1916. – 3 сентября. – С. 3. 27. Російський державний архів літератури та мистецтва (РГАЛІ), ф. 444, оп. 1, спр. 484, 8 арк. 28. РГАЛІ. – Ф. 2980, оп. 1, спр. 621, 74 арк. 29. *Садовський М.* Мої театральні згадки. / М. Садовський. – К.: Держ. вид. образотворч. мистецтва і муз. літератури, 1956. – 203 с.

Лілія Ожоган

Парадокси творчого діалогу О. Кобилянської із філософією Ф. Ніцше

У статті з'ясовуються особливості художнього осмислення філософії Фрідріха Ніцше Огою Кобилянською, досліджується своєрідність творчого діалогу української письменниці з німецьким мислителем.

This article elucidates the particularity of artistic understanding of Friedrich Nietzsche's philosophy by Olga Kobilianska. Moreover, the paper investigates the peculiarity of creative dialogue between the Ukrainian author and German thinker.

Прикметною ознакою української культури порубіжжя XIX і XX століть є розширення «мовомисленневих» обріїв мистецтва слова. Відозва Миколи Вороного 1901 року зі сторінок Літературно-наукового вісника до товаришів по

перу про потребу написання творів, «де було б хоч трошки філософії, де хоч би клаптик яснів того далекого неба, що від віків манить нас своєю неосяжною красою, своєю незглибною таємничістю...» [2, с. 14], означила інтенції мо-